

Matkailututkimus 11: 2, 127–131
(2015)

©Suomen matkailututkimuksen seura

Puheenvuoroja

Matkailukysynnän ennakointi – tapausesimerkkinä viisumivapauden vaikutusten arviointi

Pasi Satokangas

*Lapin yliopisto, Matkailualan tutkimus-
ja koulutusinstituutti (MTI)*

Puheenvuorossa esitellään EU:n ja Venäjän mahdollisen viisumivapauden vaikutusten selvitys, jossa kohdealueena oli Sallan kunta, ja pohditaan matkailukysynnän ennakointiin liittyviä haasteita ja vaihtoehtoja. Esiteltävä selvitys toteutettiin vuosina 2013–14 Matkailualan tutkimus- ja koulutusinstituutissa (MTI), *Viisumivapauden vaikutukset pohjoisessa – Viva North* -hankkeessa. Hankkeessa oli mukana sekä Lapin ammattikorkeakoulun että Lapin yliopiston työntekijöitä.

Ennakoarvioinnin menetelmiä ja haasteita

Vaikutusten arviointi on haastavaa ja muuttuu entistä haastavammaksi, mikäli kyse on ennakoarvioinnista. Tulevaisuuden kehitystä pyritään yhteiskuntatutkimuksessa kuvaamaan määrätyillä menetelmillä muodostettujen arvioiden avulla. *Ennuste* perustuu toteutuneen kehityslinjan jatkamiseen. *Skenaariossa* puolestaan pyritään hahmottelemaan erilaisia tulevaisuudenkuvia. (Keränen, 2012, s. 65, Kauppilan, 2012, s. 64 mukaan.) Ennuste tarkoittaa siis aikasarjassa ilmenevän trendin johdonmukaista jatkamista. Trendin jatkumisesta ei kuitenkaan ole todellisuudessa varmuutta. Itäliikkuvuudessa tapahtunut käänne on tästä hyvä esimerkki. Ennuste on hyvä työkalu, mutta varsinaisten johtopäätösten tekeminen ennusteen pohjalta vaatii oman erillisen harkintansa. Sama pätee tietysti myös skenaarioihin.

Miten arvioinnissa tulisi huomioida erilaisten taustatekijöiden vaikutukset? Tullisiko esimerkiksi Sallan viisumivapauden vaikutusten arvioinnissa huomioida kuntaan mahdollisesti rakennettava kauppakeskus? Mikäli uusi kauppakeskus rakennettaisiin, viisumivapaus vaikuttaisi todennäköisesti eri tavoin. Dahler-Larsen (2005, s. 13) kutsuu näitä taustatekijöitä ylimääräisiksi muuttujiksi tai moderaattoreiksi. Taustatekijät tunnistamalla voidaan paremmin osoittaa itse toimenpiteen vaikutus. Arvioitaessa jo toteutuneen toimenpiteen vaikutuksia voidaan tarkastella, missä olosuhteissa uudis-

tus mahdollisesti toimi ja mistä syystä. Ennakoarvioinnissa todennäköisimpien taustatekijöiden esiintyminen puolestaan voidaan huomioida laatimalla erilaisia skenaarioita. Kaikkien taustatekijöiden vaikutuksiin on mahdotonta ottaa erikseen kantaa. Viisumivapauden vaikutusten arvioinnin toimintaympäristö on tavattoman laaja, ja kuten viimeistään vuonna 2014 poliittisten mullistusten tapahtuessa huomattiin, myös muuttuva. Mikäli arvioinnissa ei pohdita tärkeimpien taustatekijöiden vaikutusta, arvio voi olla liian joustamaton. Toisaalta taustatekijöiden liiallinen esille tuominen voi hämärtää itse toimenpiteen vaikutuksen. Syy- ja seuraussuhteiden hallinta on vaikeaa, mutta huolellisella työllä tähän on paremmat mahdollisuudet.

Viisumivapauden mahdollista toteutumisaikaa ei tiedetä, ei myöskään rajanylitysmäärien kehittymistä lähivuosina. Viisumivapauden vaikutuksia johdetaan toteutuneesta rajanylitysten kehittymisestä. Ennakointitavasta riippuen on mahdollista päätyä varsin erilaisiin tuloksiin. Oletetaan viisumivapauden toteutuvan esimerkiksi viiden vuoden kuluttua. Ensimmäisessä kuvitellussa skenaariossa rajanylitysten määrän ajatellaan säilyvän ennallaan ennen viisumivapautta ja toisessa kasvavan vuosittain 10 %. Oletetaan, että rajanylitysten määrä tietyllä raja-asemalla on nykytasolla 250 000 ylitystä ja viisumivapauden toteutumivuonna se kasvaa 75 %. Mikäli kasvua ei ole ennen viisumivapautta, rajanylitysten määrä viisumivapauden toteuduttua on noin 440 000 (vaihtoehto 1). Mikäli rajanylitysten oletetaan kasvavan suhteellisen maltilliset 10 % vuodessa jo ennen viisumivapautta, viisumivapauden toteuduttua rajan ylittää noin 705 000 matkailijaa (vaihtoehto 2). Jos viisumivapauden vaikutukset lasketaan ensimmäisen vaihtoehdon mukaan, kasvu on noin 190 000 rajanylitystä. Mikäli vaikutukset lasketaan toisen vaihtoehdon mukaan ja vertailukohdaksi otetaan edelleen lähtötilanne 250 000 rajanylitystä, kasvu on noin 455 000 ylitystä. Mikäli vaikutukset lasketaan toisen vaihtoehdon mukaan ja vertailukohdaksi otetaan vaihtoehto 0, jolloin viisumivapaus ei toteudu tarkasteluvuonna, kasvu on noin 265 000 rajanylitystä. Kuvattaessa nimenomaan viisumivapauden vaikutusta vertailukohtana on tarkoituksenmukaista käyttää vaihtoehtoa 0, jossa viisumivapaus ei toteudu.

EU:n ja Venäjän mahdollisen viisumivapauden tausta

Vaikka internetistä on muodostunut oma rajoja tunnustamaton maailmansa, mahdollisuus sujuvaan valtioiden rajojen fyysiseen ylittämiseen on yhä tärkeä edellytys kansainväliselle kaupankäynnille, matkailulle ja muulle vuorovaikutukselle. EU:n ja Venäjän yhteistyöhön on kuulunut mm. yhteisen vapauden, turvallisuuden ja oikeuden alue. Yhtenä pyrkimyksenä oli helpottaa liikkumista siten, että tulevaisuudessa EU:n ja Venäjän välillä vallitsisi viisumivapaus, joka asetettiin pitkän aikavälin tavoitteeksi vuonna 2003. Vuoden 2011 joulukuussa hyväksyttiin ns. askelmerkit, jotka sisälsivät viisumivapauden toteutumisen ehtoja. (Ulkoministeriö, 2014.)

Itäliikkuvuudessa on koettu viime vuosina suurta kasvua esimerkiksi Sallassa (Rajavartiolaite, 2014). Tämän ennakoitiin silti olevan vain suuremman alku. Vielä vuonna 2013 EU:n ja Venäjän välisen viisumivapauden odotettiin toteutuvan lähitulevaisuudessa ja antavan huomattavan piristysruiskeen erityisesti matkailuelinkeinolle. On vaikea kuvitella toista muutosta, jonka vaikutus matkailuun Suomessa olisi yhtä suuri. Yhtä vaikeaa oli kuvitella vuonna 2013, että seuraavan vuoden puolella ajatus

viisumivapaudesta muuttuisi paljon kaukaisemmaksi. Ukrainan kriisin myötä EU:n ja Venäjän väliset viisumivapausneuvottelut keskeytettiin keväällä 2014. Maantieteellisesti määritellen Venäjä on kuitenkin yhtä lähellä kuin ennenkin. Viisumivapaus ei todennäköisesti toteudu tällä vuosikymmenellä, mutta se on mahdollinen tulevaisuudessa. Selvitykset viisumivapaudesta antavat yhä tietoa mm. venäläismatkailijoiden kulutustottumuksista ja rahankäytöstä, vaikka tarkastelukehikko ei olekaan nyt ajankohtainen.

Viisumivapauden vaikutukset pohjoisessa – Viva North

Suomessa on tehty viisumivapautta koskevia selvityksiä paikallisesti mm. Kouvolasta (Koli, 2013), Pohjois-Karjalasta (Pohjois-Karjalan maakuntaliitto, 2013), Etelä-Karjalasta (Tolvanen, 2013) sekä laajemmalla tarkastelutasolla (Hirvonen, 2011; Jorvala, 2013; Salminen & Moshes, 2009; Tutkimus- ja Analysointikeskus TAK Oy & Itä-Suomen yliopisto, 2013). Euroopan unionin aluekehitysrahaston rahoittamassa *Viisumivapauden vaikutukset pohjoisessa – Viva North* -hankkeessa selvitettiin viisumivapauden vaikutuksia Lapissa, erityisesti Sallan kunnassa. Hankkeessa työstetty selvitysmalli kattaa elinkeinoihin ja turvallisuuteen kohdistuvat vaikutukset sekä sosiaaliset vaikutukset.

Viisumivapauden vaikutusten arvioinnissa tukeuduttiin mm. asiantuntijahaastatteluihin, tilastoihin ja sisäministeriön laatimiin skenaarioihin. Aiheesta jo tuotetut selvitykset antoivat arvokasta lähtötietoa ja suuntaa työlle. Laskelmissa arvioitiin, mikä vähimmäisvaikutus viisumivapaudella tulisi todennäköisesti olemaan. Erityistä syytä varovaisuuteen antoi poliittis-taloudellinen kriisi, jonka seurauksena rajanylitysmäärät alkoivat vähentyä vuonna 2014. Selvityksessä tehtiin oletus viisumivapauden ensimmäisestä mahdollisesta toteutumisajankohdasta. Viisumivapautta ei nähty mahdolliseksi enää tällä vuosikymmenellä, joten toteutumisajankohdaksi valittiin vuosi 2020. Mikäli päätetään, että viisumivapaus toteutuu esimerkiksi vuonna 2022, selvityksen oletusarvoa muuttamalla on mahdollista tehdä päivitetty arvio vaikutuksista.

Viva North -hankkeen selvityksen skenaariossa itäliikkuvuuden oletettiin pysyvän vuoden 2014 tasolla lähiajat mutta kasvavan myöhemmin 2010-luvulla. Skenaarioksi on valittu Kasvavan rajaliikenteen hallinta -raportissa (Sisäasiainministeriö, 2012) esitetty maltillinen skenaario, jota on muokattu siten, että rajanylitysmäärät eivät kasva lähivuosina ja viisumivapauden toteutuminen viivästyy.

Sallan Kellošelän raja-asemalla tapahtui vuonna 2013 noin 250 000 rajanylitystä, mikä on toistaiseksi suurin määrä kyseisellä ylityspaikalla (Rajavartiolaitys, 2014). Venäläisten Sallaan jättämän välittömän matkailutulon on arvioitu olevan nykytasolla noin 1,6 miljoonaa euroa. Viva North -hankkeen skenaarion mukaan viisumivapaus toteutuisi vuonna 2020, jolloin tapahtuisi noin 530 000 rajanylitystä ja venäläisten alueelle jättämä välitön matkailutulo olisi noin 4,6 miljoonaa euroa. Mikäli viisumivapaus ei toteudu, on arvioitu, että rajanylitysten määrä Sallassa vuonna 2020 on noin 335 000 ja venäläisten tuottama välitön matkailutulo puolestaan noin 2,9 miljoonaa euroa. Viisumivapauden seurauksena päiväkäynnit esimerkiksi Alakurtista ja Kantalahdesta lisääntyisivät, samoin matkat Moskovasta ja Pietarista erityisesti

joulun ja uuden vuoden aikaan. Monet venäläisistä tosin suuntaisivat matkansa Rovaniemen sekä Tornion ja Haaparannan kauppakeskittyymiin ja mahdollisesti pysähtyisivät Sallassa matkansa varrella. Myös Pohjois-Suomen lentokenttien käyttäminen esimerkiksi lomamatkalla Välimerelle lisääntyisi (Satokangas, 2014).

Viva North -hankkeessa selvitettiin myös viisumivapauden sosiaalisia ja turvallisuusvaikutuksia. Turvallisuusvaikutusten arvioitiin olevan suhteellisen maltillisia niin rikollisuuden kuin onnettomuuksien osalta. On todennäköistä, että pienet rikokset lisääntyisivät eniten. Onnettomuudet teillä ja maastoliikennereiteillä lisääntyisivät kasvavan liikkuvuuden myötä, samoin tapaturmat ja järjestyshäiriöt mm. matkailukeskuksissa. On huomattava, että passintarkastus säilyisi myös viisumivapauden aikana, ja esimerkiksi omaisuusrikoksiin syyllistyneiden maahanpääsy voitaisiin estää tarvittaessa – rajaa ei siis ”avattaisi” kokonaan. Sosiaalisten vaikutusten arvioinnin yhteydessä tehty kysely paljasti, että lähes 2/3 sallalaisista suhtautuu myönteisesti viisumivapauteen (Satokangas, 2014). Selvityksessä tehdyt arviot perustuvat asiantuntijahaastattelujen sekä muun lähdeaineiston pohjalta tehtyyn analyysiin.

Pohdinta

Mahdollinen viisumivapaus on toimenpiteenä niin mittava, että sen vaikutuksia on syytä selvittää. Viisumivapaus tuskin toteutuu lähivuosina, mutta kerättyä tietoa ja kehitettyjä menetelmiä voidaan hyödyntää muutoin. Tarkastelua voi nyt suunnata esimerkiksi muiden matkailua koskevien muutosten vaikutuksiin.

Matkailuelinkeinon toimintaympäristö on laaja ja muuttuva, joten alan tutkimuksen tulee pyrkiä ottamaan kantaa tuleviin kehityssuuntiin. Viisumivapauteen liittyvä tutkimus on haastanut käyttämään matkailukysynnän ennakoituihin liittyviä menetelmiä. Viisumivapautta kohti ei ole piirretty uusia askelmerkkejä vuoden 2014 jälkeen, mutta liikkuvuus ja matkailukysyntä kokevat aina muutoksia. Tulevien muutosten mahdollisuutta ja merkitystä pohditaan jatkuvasti alan toimijoiden kesken. Siksi työtä on hyvä jatkaa sen haastavuudesta huolimatta, erilaisia menetelmiä soveltaen ja kehittäen.

Lähteet

- Dahler-Larsen, P. (2005). *Vaikuttavuuden arviointi*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus STAKES.
- Hirvonen, T. (2011). Venäjän viisumivapaus – uhka Euroopan unionin rajaturvallisuudelle? Diplomityö, Maanpuolustuskorkeakoulu. Haettu osoitteesta https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/74232/Y2547_Hirvonen_TK_YEK55.pdf?sequence=1
- Jorvala, L. (2013). *Venäjän mahdollisen viisumivapauden vaikutukset suomalaiselle elinkeinoelämälle*. (TEM raportteja 27/2013.) Haettu osoitteesta http://www.tem.fi/files/37123/TEMrap_27_2013_02072013.pdf
- Kauppila, P. (2012). Matkailu, kaivostoiminta ja aluekehitys: Esimerkkeinä Kuusamo, Kittilä ja Sotkamo. Teoksessa P. Kauppila & K. Kuosku (toim.), *Kuusamon aluetalousraportti* (s. 44–168). (Naturpolis Kuusamo, Tutkimuksia 1/2012.)

- Koli, J. (2013). EU:n ja Venäjän välisen mahdollisen viisumivapauden vaikutukset Kouvolan alueella. Opinnäytetyö, Kymenlaakson ammattikorkeakoulu. Haettu osoitteesta http://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/60855/Koli_Janika.pdf?sequence=1
- Pohjois-Karjalan maakuntaliitto (2013). *Venäjän ja EU:n välisen viisumivapauden vaikutukset Pohjois-Karjalassa*. (Pohjois-Karjalan maakuntaliitto, Julkaisu 163.) Joensuu.
- Rajavartiolaitos (2014). Lapin itärajan rajanylityspaikkojen rajanylitykset vuosittain 2008 -marraskuu 2014. Haettu osoitteesta http://www.raja.fi/download/56978_LR_6_Lapin_lentoasemien_rajanylitykset_vuosittain_2008-30_11_2014.pdf?86b7f90657dbd188
- Salminen, M.-M. & Moshes, A. (2009). *Practise what you preach. The prospects for visa freedom in Russia-EU relations*. The Finnish Institute of International Affairs. Haettu osoitteesta http://www.fii.fi/assets/events/FIIA_Report_18_2009.pdf
- Satokangas, P. (2014). *EU:n ja Venäjän mahdollisen viisumivapauden vaikutukset Sallassa*. Viisumivapauden vaikutukset pohjoisessa – Viva North. (Lapin ammattikorkeakoulu, Sarja B, Raportit ja selvitykset 29/2014.) Rovaniemi.
- Sisäasiainministeriö (2012). *Kasvavan rajaliikenteen hallinta*. (Sisäasiainministeriön julkaisuja 42/2012.) Helsinki.
- Tolvanen, J. (2013). Viisumivapaus – mahdolliset hyödyt ja haitat Etelä-Karjalan majoitusliikkeiden liiketoiminnalle. Opinnäytetyö, Saimaan ammattikorkeakoulu. Haettu osoitteesta http://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/55386/Tolvanen_Jenna.pdf?sequence=1
- Tutkimus- ja Analysointikeskus TAK Oy & Itä-Suomen yliopisto (2013). Mahdollisen EU:n ja Venäjän välisen viisumivapauden vaikutukset venäläisten Suomen-matkailuun. Haettu osoitteesta <http://www.rusgate.fi/2013/09/10/selvitys-viisumivapauden-vaikutuksista/5140/>
- Ulkoministeriö (2014). Venäjä/EU-politiikka. Haettu osoitteesta <http://formin.finland.fi/public/default.aspx?nodeid=30739&contentlan=1&culture=fi-FI>